

ВАНДА БОЖИЋ, ДРАГАН ТАНЧИЋ:
КРИВИЧНОПРАВНИ И ПОЛИТИКОЛОШКИ АСПЕКТИ
ЗАШТИТЕ ТАЈНИХ ПОДАТАКА И ДОКУМЕНАТА,
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКУ КУЛТУРУ, ПРИШТИНА -
ЛЕПОСАВИЋ, СА ПРИВРЕМЕНИМ СЈЕДИШТЕМ У
ЛЕПОСАВИЋУ, 2022., СТР. 229.

Марина М. Симовић¹

*Омбудсман за права дјетета Републике Српске, Бања Лука
Правни факултет Универзитета Апеирон Бања Лука*

У издању научног Института за српску културу Приштина - Лепосавић, са привременим сједиштем у Лепосавићу, недавно је објављена научна монографија „Кривичноправни и политиколошки аспекти заштите тајних података и докумената“, др Ванде Божић² и Драгана Танчића³. Монографија је настала у оквиру научноистраживачког рада по Уговору склопљеном са Министарством просвјете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Монографија се састоји од шест средишњих тематских поглавља, те литературе и индекса појмова и имена. Има 229 страна, 295 фуснота, а од литературе је наведено 138 научних радова и 26 одредница из законске регулативе. Садржи и индекс појмова и имена.

Рецензенти ове монографије су познати и уважени професори и научни радници из Републике Србије и Републике Српске у области кривичноправних и политичких наука: академик проф. др Миодраг Н. Симовић из Републике Српске, проф. др Велимир Ракочевић из Црне Горе, проф. др Милан Милошевић из Републике Србије, проф. др Весна Балтезаревић из Републи-

¹ Доктор правних наука, ванредни професор, контакт: marina.s@blic.net

² Доктор правних наука (основне, магистарске и докторске студије завршила на Правном факултету Свеучилишта у Загребу) и доктор наука о драмским умјетностима (основне, мастер и докторске студије завршила на Академији драмске умјетности Свеучилишта у Загребу и Факултету драмских умјетности у Београду). Ванредни је професор из грађанскоправних и кривичноправних наука. Аутор је и коаутор преко 150 научних радова и монографија из области правних наука.

³ Дипломирао на Факултету политичких наука на Универзитету у Београду. На истом факултету магистрирао и докторирао на тему „Историјски метод у истраживању политичких појава“. Од 2010. године стално запослен као виши научни сарадник у научном Институту за српску културу из Приштине са привременим сједиштем у Лепосавићу. Редовни је професор на факултетима политичких наука Универзитета “Калосс” Тузла и Европском универзитету у Брчком.

ке Србије, др Бранко Надовеза, научни савјетник из Републике Србије и др Срђан Словић, научни савјетник из Републике Србије.

У првој глави „Појмовно одређење кривичноправних и политичких наука“ аутори су представили схватања о појмовном одређењу кривичноправних и политичких наука са посебним освртом на схватања општег појма науке, структуре и класификације кривичноправних и политичких наука, улози кривичног права у спречавању и сузбијању криминалитета, као и битне одредбе о политичким наукама. С пуним оправдањем истичу да је наука синоним за знање, а у ужем смислу да је наука посебна врста свјесне друштвене дјелатности, чији је главни циљ утврђивање објективне истине, тј. утврђивање, описивање и објашњавање природних и друштвених појава, откривање закона који у њима владају или на основу битних чинилаца, изазивају и условљавају њихово постојање. У овом смислу наука представља корпус сагласних закључака који се не заснивају на арбитражно постигнутој конвенцији, укусу или интересу, него на сагласности тих закључака и објективне стварности која се у пракси може потврдити одређеном методом верификације и у човјековој практичној дјелатности.

Основни смисао науке је, истичу аутори, упознавање свијета ради његовог савлађивања од стране човјека. Она је израз човјековог активног односа према свијету и себи самом.. Уз то, битни чиниоци кривичноправних и политичких наука, као и других наука су: а) предмет и метод науке; б) научно сазнање о предмету и методу науке, које се може посматрати као важеће актуелно сазнање - могуће и вјероватно; в) прошло превазиђено сазнање и г) заблуде и погрешке науке. Актуелно важеће сазнање чине сазнања која се у датом моменту (периоду) сматрају истинитим, прихватљивим и употребљивим. Ова знања састоје се из знања која су настала у претходном времену и чија се истинитост и даље прихвата, као и од сазнања која су потврђена у датом периоду. Може се рећи да се ту ради о сазнању које није оповргнуто. Могуће и вјероватно сазнање је оно које је основано претпостављено. Међутим, неопходно је разликовати оно сазнање које је само претпостављено на основу индиција или промишљања - од оног за које постоји одређен степен вјероватноће, виши од најнижег.

У том контексту, сматрају аутори, треба имати у виду да сазнања са високим степеном вјероватноће у друштвеним наукама (то се посебно односи на правне и политичке науке) прелазе у категорију актуелно важећих научних сазнања. Предмет науке је општост, законитост и правилност, а циљ научно објашњење и научна прогноза. Слично је и са предметом и методом правних и политичких наука наука.

Генерално узевши, наглашавају аутори. када се разматрају проблеми у вези са предметима више наука или више дисциплина исте или више наука, као нпр. код кривичноправних или политичких наука, сусрећемо се са различитом развијеношћу наука; методологија тих наука; парадигмама које се могу или не могу усагласити и различитим категоријално-појмовно – терминологијским системима који одговарају језицима дотичних наука. Суштинска одредба политичких наука је околност да је политика друштвена и политичка стварна појава и да је политика предмет науке о политици.

Аутори објашњавају да су политичке науке јединствене, имају свој предмет и метод и састоје се од мноштва својих научних дисциплина, поддисциплина и научних области. Оне се додирују и по ободима прожимају са мноштвом других друштвених наука, али су у односу на њих самосталне. Прошлост одигравања политике је један од главних садржаја историје, а историја политике је такође важан садржај науке о политици.

У другој глави „Методологија кривичноправних и политичких наука“ изналазе се битна становишта о методологији и методу кривичноправних и политичких наука, битне одредбе о научном истраживању и о логичким основама научног истраживања у овим наукама. Подсећа се да је методологија наука о методама и у њеној структури могуће је идентификовати три основна дијела: логички основ, епистемолошки и дио који се бави стратегијом научног теоријско-методолошког развоја. Предмет методологије су различите друштвене, правне и политичке појаве, процеси и реалитети; научноистраживачке концепције; однос аксиома; теорија, теорема; однос предмета, варијабли и индикатора; инструмената, индикатора и процедура; могућности и начини мјерења; вредновање података и закључивања на основу њих; саопштавање и примјена резултата истраживања. Осим тога, методологија као самородна наука истражује и сама себе и конституише мета-методологију.

Према критеријуму опитости у кривичноправним наукама, аутори препознају: (1) опиту кривичноправну методологију која се бави опитим методолошким принципима и поставкама научног сазнања и основним и опитенаучним методама, (2) посебне кривичноправне методологије које се баве методама посебних наука, опитим методама, примјеном основних и опитенаучних метода у истраживању њихових предмета и заједничким методолошко-методским поставкама, (3) специјалне методологије појединачних научних дисциплина (специјалне методологије) које се односе и на мета-методологију („методологију методологије”) и теорију методологије. Класификација по опитости корелира са класификацијом по предмету: 1) опита методологија правних наука; 2) методологија посебних правних наука, кри-

вичноправне, грађанскоправне, и др.; 3) специјалне методологије кривично-правних научних дисциплина.

У трећој глави „Методолошки, политиколошки и кривичноправни основи заштите података и докумената“ расправља се о битним одредбама о схватању чињеница, података и дефинишу извори података – докумената, кривичноправно и политичко понашање, основе заштите података и докумената, те законска регулатива у сфери заштите података и докумената у Републици Србији.

У четвртој глави „Тајни подаци и државна тајна у кривичноправним наукама“ појмовно су одређени тајна, тајни подаци и документи, државна тајна и одавање државне тајне у кривичном праву. *Истиче се околност да тајна представља једну амбивалентну појаву која се манифестује кроз предмете и објекте различитих групних и колективних интереса, што у већини случајева доводи до сукоба тих интереса, па се тако говори о сукобу идеолошких, политичких и правних интереса. Због самог постојања тајне, различити субјекти немају могућност да се упознају са подацима који су одређени тајном. Модел заштите чувања тајне мора да буде сагласан са законом, што подразумева прво дефинисање тајне, затим њено чување, те потом примјену санкција против оних који то не чине.*

Упозорава се да проблем тајне мора бити сагледан са правне димензије, али и контексту проблема тајни који обухвата друштвену, политичку, па тако и историјску категорију. Следствено томе, она има апсолутни, али и релативни карактер, а у научном и стручном фонду постоји мноштво дефиниција појма тајне.

Аутори се баве и тајном у формалном смислу, односно тајном по проглашењу, сматрајући да су то чињенице, подаци, обавјештења, средства и поступци који су неким прописом државног органа проглашени таквим. Прије њиховог проглашења тајним, изражена је потреба и посебан друштвени интерес да се они чувају у тајности. Тајном у формалном смислу ријечи подразумева се сам облик (форма) у коме се тајна добија (закон, уредба, правилник итд.), што указује да је условљена одређеном процедуром и испуњењем услова предвиђених како би одређена чињеница, податак и обавјештење били проглашени тајним. Кривично законодавство у правној држави штити оне тајне које имају одређен значај за њу, што у основи зависи од друштвено-економског и политичког система сваке земље. Зато је у неким државама заштита тајни шира, у другим, ужа.

Описује се и да државна тајна, као и свака друга друштвена, политичка, правна и историјска категорија, зависи од мјеста и времена, те је стога и подложна промјенама. Из тих разлога државна тајна није уживала једнаку

кривичноправну заштиту у свим државама и у различитим временима. Као таква категорија, државна тајна је кривичноправно заштићена у интересу одбране и безбједности земље и политичке, економске или војне моћи државе. Основ заштите државне тајне наступа уколико се она нађе у условима неовлашћеног одавања. Према томе, ако је одавање државне тајне било овлашћено, ту законодавство нема ни потребе да штити државну тајну, која је као таква постала бити по оцјени надлежног државног органа. Дакле, државној тајни је обезбијеђена заштита од одавања на извјестан условљени и специфичан начин. Отуда и релативни карактер државне тајне.

Даје се цјеловит поглед и на објекат заштите кривичног дјела одавања државне тајне према Кривичном законик у Републике Србије из 2019. године који има за циљ да санкцијама обезбијеђи постојање и развитак одређеног правног поретка. У том циљу, оно штити сва правна добра која постоје у одређеном правном поретку. Објекат заштите, правна добра која се штите, су „подаци и документи“ који представљају државну тајну.

У петој глави „Кривичноправна заштита тајности података и докумената у вези са кривичним дјелима против уставног уређења и безбједности Републике Србије“ аутори су истакли битне одредбе о кривичном дјелу одавање државне тајне и шпијунаже са посебним освртом на историјски развој кривичног дела шпијунаже; појам, карактеристике, методе и средства кривичног дјела шпијунаже; класификацију шпијунаже на политичку, војну, привредну и друге појавне облике кривичног дјела шпијунаже; кривичнопроцесне радње сузбијања шпијунаже, и то: посебне доказне радње (тајни надзор комуникација, тајно праћење и снимање, прикривени ислједник, симуловани послови); споразум о свједочењу окривљеног и споразум о свједочењу осуђеног и дистинкција између шпијунаже и других истоврсних кривичних дјела одавања тајни.

Отвара се и занимљиво питање Кривичног дјела „шпијунажа“ инкриминисаног у члану 315 Кривичног законика Републике Србије, у глави двадесет осам, под називом кривична дјела против уставног уређења и безбједности Републике Србије. Аргументује се да шпијунажа као кривично дјело представља репресивну мјеру у заштити тајних података, писмена и докумената. Извршилац свих облика кривичног дјела шпијунаже може бити свако физичко лице, дакле, домаћи држављанин и странац.

У односу на кривично дјело шпијунаже истиче се да је суштинска разлика између шпијунаже и одавања тајне у томе што у шпијунажи лице прикупља податке са циљем да их преда страни држави или организацији, док у одавању тајне лице предаје податке са којима већ располаже. Дакле, код шпијунаже лице унапријед даје обећање (пристанак) о прикупљању и пре-

даји података, док таквог обећања нема код одавања тајне, иако су радње извршења ових кривичних дјела сличне. Тајни подаци и документи подразумевају сва писмена која у својој садржини имају тајне податке.

Аутори су посебно обрадили и кривичнопроцесне радње сузбијања шпијунаже. Тако се код посебних доказних радњи истичу да се те радње могу одредити према лицу за које постоје основи сумње да је учинило кривично дело из члана 162 Закона о кривичном поступку, а на други начин се не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано. Изузетно се могу одредити и према лицу за које постоје основи сумње да припрема неко од таксативно наведених кривичних дјела, а околности случаја указују да се на други начин кривично дјело не би могло открити, спријечити или доказати или би то изазвало несразмјерне тешкоће или велику опасност.

У последњој шестој глави „Кривичноправна заштита тајности података и докумената у вези са кривичним дјелима против безбједности рачунарских података (*cyber* криминалитета)“ аутори су изнијели битна становишта о појму и карактеристикама *cyber* криминалитета, кривичним дјелима против безбједности рачунарских података *uber* криминалитета и међународноправном оквиру за сузбијање овог криминалитета.

Монографија „Кривичноправни и политиколошки аспекти заштите тајних података и докумената“ је резултат обухватног научног истраживања и важна је за правну и политолошку науку, праксу и правничко и политолошко образовање. По својој структури, разноврсности и актуелности садржаја, те заступљености великог броја аутора - представља оригиналан и јединствен допринос изучавању наведене проблематике. Такође, монографија представља референтно мјесто за правне и политолошке теоретичаре и практичаре поводом сваког будућег изучавања заштите тајних података и докумената. Писана је јасним и питким језиком због чега је погодна и за читаоце који се први пут сусрећу с темом књиге.

Ауторски закључци су изврсно аргументовани и чврсто утемељени на проведеним истраживањима. Ријеч је о изворном доприносу кривичноправној и политолошкој науци који успјешно надомјешћује постојећу празнину у домаћој правној књижевности. Морала би постати неизоставним извором свим правницима и политолозима који се у било којем својству баве овом темом. Посебно се препоручује читаоцима који се научно или професионално баве заштитом тајних података и докумената. Монографија је прикладна и као допунска литература и исцрпан извор студијске грађе на одговарајућим колегијима на последиједипломском нивоу правних и политолошких студија у ком смислу може служити као инспирација и подстицај.